

PREMIUM E-JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Open Access Refereed e-Journal & Indexed
International Refereed Journal

ISSN
2687-5640

2020 Haziran / June
Cilt / Vol: 4
Sayı / Issue: 4

PREMIUM SOSYAL BİLİMLER E-DERGİSİ

Açık Erişim ve Dizinli e-Dergi

Uluslararası Hakemli Dergi

Bilim dünyasının değerli insanları,

(PEJOSS) Dergisi; bilimsel yöntemlerle üretilmiş ve sağlam teorik temellere dayalı bilgilerin sosyal ve beşeri bilimlerle ilgili sorunsallara çözüm üretmek ve yeni yaklaşımları tanıtarak katkı sağlamak amacıyla 2017 yılında yayın hayatına başlamış açık erişime sahip uluslararası, hakemli e-dergi; ayrıca akademik yazı ve düşünce ile meşgul olan herkesin söz söyleyebileceği sosyal bilim platformudur.

PEJOSS'da alanında etki sağlayacak ulusal ve uluslararası portreler, güncel meseleler ve makaleler yer almaktadır. Sizlerin de özverili çalışmaları ve desteği ile PEJOSS dergisinin dördüncü sayısı ile huzurlarınızdayız. Göstermiş olduğunuz ilgi, değerli katılım ve katkılarınızdan dolayı minnettarız. Akademik hayata bir nebze katkı sunmak üzere çıkmış olduğumuz bu yolculukta, PEJOSS ailesi olarak sizinle birlikte çalışmanın gurunu yaşamaktayız. Dünya genelinde ülkelerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yaşamlarını alt üst eden ve insanlık tarihinin en zorlu dönemlerinden birisinin yaşandığı şu sıralarda bilime ve insanlığa katkı sağlayan bilim dünyasının siz değerli üyelerine teşekkürü borç bilmekteyiz. Bilim dünyasının siz değerli üyelerini yayın, danışma ve hakem kurulu ile yazar olarak yanımızda görmek; ayrıca görüş ve önerilerinizle bizleri en mükemmele ulaştırma noktasında yönlendirmeniz bizlere daha da güç katmaktadır. Bu bağlamda;

Kuruluş aşamasından bu yana PEJOSS ailesi mensubu olarak emek veren dergi yönetim kurulundaki değerli hocalarımıza,

Gerek yurt içi, gerekse yurtdışından bizleri kırmayarak, danışma, yayın ve hakem kurulunda yer alan ve uzmanlık alanları ile bizlere katkı sağlayan kıymetli hocalarımıza, talep ve önerileri ile sosyal bilimlerin farklı disiplinlerde görev yapan akademik camia mensubu tüm mesai arkadaşlarıma en içten teşekkürlerimi bir borç bilirim.

PEJOSS Dergisi olarak vereceğiniz her türlü destekten dolayı şimdiden teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Prof. Dr. İhsan KALENDEROĞLU
Editör

JENERİK / GENERIC PAGE

PREMIUM E-JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES (PEJOSS) uluslararası hakemli bir dergi olup Haziran 2020 tarihinden itibaren ayda bir yayınlanacaktır.

PEJOSS Dergisi, sosyal bilimlerin her alanından yazı yayınlayan bir dergidir. Bu çerçevede özgün bilimsel makaleler, çeviriler, çeviri-yazılar, röportajlar, kitap, makale, sempozyum, panel ve bilimsel etkinlik tanıtma çalışmaları ile nekroloji metinleri yayımlar. Ayrıca, sunulduğu yer, toplantı ve tarihin kaydedilmesi ile başka bir yerde yayınlanmamış olması şartıyla sempozyum bildirimleri de yayınlanabilir. Ancak bu yayın etkinliğinden kaynaklanması muhtemel herhangi bir sorunun sorumluluğu yazara aittir. Yayınlanması için PEJOSS Dergisi'ne gönderilen yazıların basım ve yayın hakları dergiye devredilmiş olur. Bu yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın bir başka yayın organında yayınlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

PEJOSS Dergisi, yayınlamış olduğu metinleri çeşitli mecralarda yayınlayabilir. PEJOSS Dergisi'ne gönderilmiş yazılardan kaynaklanması muhtemel herhangi bir yasal, hukuksal, ekonomik ve etik sorumluluk, söz konusu yazı yayınlanmış olsa bile yazarlarına aittir. Dergi herhangi bir yükümlülük kabul etmez.

PEJOSS Dergisi'nin yayın dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce, Almanca, Fransızca, Arapça, Farsça vb. dillerden gelen yazılar da değerlendirmeye tabi tutulur ve hakemler tarafından yayımlanması uygun görüldüğü takdirde yayınlanır.

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ali AZAD	United Arab Emirates University / UNITED ARAB EMIRATES
Prof. Dr. Emmy INDRAYANI	Gunadarma University / ENDONEZYA
Prof. Dr. Erdiñ TUTAR	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Hasan Güner BERKANT	Yozgat Bozok Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. İsmail BAKAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Prof. Dr. Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw /POLAND
Prof. Dr. Mbodja MOUGOUÉ	Wayne State University / USA
Prof. Dr. Mevlüt KARAKAYA	Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Milind SATHYE	University of Canberra / AUSTRALIA
Prof. Dr. Mohga BASSIM	Buckingham University / UNITED KINGDOM
Prof. Dr. Muhsin KAR	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Murat TUNCER	Fırat Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Prof. Dr. Partha SARKAR	The University of Burdwan / INDIA
Prof. Dr. Recep KÖK	Dokuz Eylül Üniversitesi / TÜRKİYE

YAYIN KURULU / PUBLICATION BOARD

Prof. Dr. Adnan ÇELİK	Selçuk Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Haluk DUMAN	Aksaray Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Prof. Dr. Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw / POLAND
Prof. Dr. Mbodja MOUGOUÉ	Wayne State University / USA
Prof. Dr. Milind SATHYE	University of Canberra / AUSTRALIA
Prof. Dr. Mohga BASSIM	Buckingham University / UNITED KINGDOM
Prof. Dr. Muhsin KAR	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa TASLIYAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mücahit KAĞAN	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Prof. Dr. Partha SARKAR	The University of Burdwan / INDIA
Prof. Dr. Tahir AKGEMCI	Selçuk Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Aydoğın SOYGÜDEN	Erciyes Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Ayten MEHDİYEVA	Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi / AZERBAYCAN
Doç. Dr. Besa Havziu İSMAILİ	Sate University of Tetova / MAKEDONYA
Doç. Dr. Deniz DEMİRARSLAN	Kocaeli Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Emine ERATAY	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Fethi KAYALAR	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Hasan LÖK	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Hüseyin Bülent AKDENİZ	Anadolu Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Morsheda HASSAN	Grambling State University / USA
Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ	Gaziantep Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Abuzer KALYON	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Berna TURAK KAPLAN	Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Furat AKDEMİR	Düzce Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Melda Medine SUNAY	Bursa Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Özgül UYAN	İstanbul Aydın Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ülkü GEZER	Haliç Üniversitesi / TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Zerrin TAN	Trakya Üniversitesi / TÜRKİYE

İNDEKSLER / INDEXED & IN LISTED

Received / Makale Geliş: 15.04.2020
Published /Yayınlanma: 08.06.2020

<http://dx.doi.org/10.37242/pejoss.14>

Araştırma Makalesi / Research Article

Yüksel BOZ

Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, YL Öğrencisi, Kırıkkale / TÜRKİYE

Citation: Boz, Y. (2020). İyonya okulu ve ilk Türk toplumlarının varlık anlayışları üzerine bir değerlendirme. *Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 4(4),53-61.

İYONYA OKULU VE İLK TÜRK TOPLUMLARININ VARLIK ANLAYIŞLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

ÖZET

Bütün toplumlar varlıkları hakkında bir düşünceye sahiptirler. Bu çalışmada; İyonya Okulu'nun ve ilk Türk toplumlarının varlık anlayışlarının hem benzerlik hem de farklılık açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Varlık, Evren, Mitoloji, İlk Türk toplumları, İyonya Okulu

AN ASSESSMENT OF THE IONIAN SCHOOL AND THE FIRST TURKISH SOCIETY ON CONCEPTS OF ASSESTS

ABSTRACT

All societies have an idea about their existence. In this study, it is aimed to evaluate the understanding of the existence of Ionian School and First Turkish societies in terms of both similarity and difference.

Keywords: Existence, Universe, Mythology, First Turkish societies, Ionian School.

1. GİRİŞ

İnsanlar ihtiyaçlarının birçoğunu karşıladıktan sonra varoluşunu, varlığının kökenini ve içinde yaşadığı evreni anlamaya, anlamlandırmaya başlar. Bazı toplumlarda bu anlayışların yazılı kaynakları günümüze kadar ulaşmıştır. Yazı, uygarlıkların düşünce yapısını bize aktarmış olup, çağlar öncesi insanların yaşam tarzları hakkında bilgiler sunmuştur. İlk olarak;

“Yazı sanatı M.Ö.4000 yıllarında Mısır’da ve az sonrada Mezopotamya’da yaratılmıştır. Her iki ülkede de yazı, düşünülen nesnelere resimlerini çizmekle başlar. Bu resimler çabucak benimsenmiş ve sözcükler bugün Çin’de hala olduğu gibi, ideogramlarla gösterilmiştir. Binlerce yıl boyunca bu pek kullanışlı olmayan sistem gelişerek, alfabetik yazıya dönüşmüştür.” (Russell, 2001:28).

Bu yazılı kaynaklar bize felsefe tarihini öğretmekle birlikte, uygarlıkların ve insanlığın tarihi hakkında bilgiler aktarmışlardır. Günümüze kadar ulaşan felsefe düşünürlerinin yazılı kaynakları, insanların ihtiyaçlarını bir dereceye kadar karşıladıktan sonra varlıkları hakkında “*Bu evren nereden gelip nereye gidiyor?*”, “*Bu dünyada insanın yeri ve yazgısı nedir?*” (Gökberk,2005:12) gibi sorularla evreni sorgulamaya başlamış olduklarını ifade etmişlerdir. İlkçağ düşünürleri, bu sorulara cevap aramakla meşgul olmuşlar ve buldukları cevapları benimsemişlerdir.

İsa’dan sonra 476 yılı İlkçağ felsefesi içerisine; Mısır, Mezopotamya (Sümer, Babil, Akad, Asur), Hitit, Fenike, Yunan, Pers ve Roma kültürlerini alır. Hemen hemen her kültürde, her toplumun bazı dini tasarımları, mitolojileri, efsaneleri öbür yandan da bir takım bilgileri vardır. Bir taraftan bu bilgileri kabul edip bir diğer taraftan bu bilgilerden sıyrılan İlkçağ düşünürleri, daha önce var olan “dini bilgilere” ve “mitolojik bilgilere” şüpheyle bakmaya başladıklarında, içinde buldukları dünyayı yeniden açıklama ve anlama çabasına girmişlerdir. Bu evreni ve kendi varlığını sorgulama çabası başta Mısır ve Mezopotamya sonrasında Yunan İlkçağ düşünürlerinde görülmüştür. Yunanlılardan önce ilkin Mısır ve Mezopotamya’da başta astronomi, tıp ve matematik olmak üzere ciddi bir bilimsel faaliyet; İran, Mısır ve özellikle de Çin ve Hint’te önemi asla azımsanamayacak bir felsefi düşünce yaratılmıştır (Cevizci,2010:31). Bu düşünceleri örnek alan İlkçağ felsefesini önceki dönemlerden ayıran ve onu felsefe açısından başarılı kılan özelliği ise, Mısırlıların parça parça bilgilerinden bir sistem geliştirmek, yalnız teknik nitelikte olan bilgilerden teorik bir bilim yaratmak olmuştur (Gökberk,2005:14). İlkçağ düşünürlerinin var olan bilgiyi sistemleştirmesi ve bunu yazılı geleneklerle kuşaktan kuşağa aktarması, felsefe tarihi ile ilgili bilgi sağlamamız açısından oldukça önemlidir. Yazılı gelenek oluşturamayan toplumlar hakkında Cevizci şu ifadeleri kullanmaktadır: Yazılı bir gelenek oluşturmadıkları için hikmetleri hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığımız diğer uygarlıkların hikmetleri veya felsefi bilgilerini yok saymak söz konusudur (2010:25). Ancak yazılı kültürleri olmayan uygarlıkların, sözlü kültürlerinin de olmadığı anlamı çıkarılamaz. Toplumlar bilgilerini gelecek kuşaklara aktarmakta sözlü kültürü de kullanabilirler. Bu sözlü kültürler bir bakıma bilimin doğduğu, mitler, mitolojik kökenli efsaneler, masallar vb. sözlü olgu ve/veya anlatılardır. Fakat sözlü kültürler yazılı kültürler kadar güvenli bilgilere sahip olamayabilir. Toplumlar felsefi düşüncelerini yazılı kaynaklarla aktardıkları zaman daha kolay erişilebilir ve net bilgileri gelecek kuşaklara aktarmış olurlar. Yazılı kaynak konusunda İlkçağ düşünürleri, önemli gelişmelerde bulunmuşlardır. Bu önemli hususlar haricinde, insanlar yaşadığı şartlar ve buldukları coğrafyayı gözlemleyerek varlıkları ile ilgili düşüncelerini yaşadığı coğrafyaya göre ve gözlemlerine göre biçimlendirir.

İlkçağ düşünürlerinin kurduğu İyonya Okulu’nun varlık hakkındaki düşüncelerini incelediğimizde, evrenin bir ana maddesinin olduğunu ve bu ana maddenin nasıl meydana geldiğini anlamaya ve açıklamaya çalıştıklarını görürüz. İlkçağ düşünürleri felsefeyi ilk olarak bir varlık felsefesi bağlamında düşünmüşlerdir. Ve ilkçağ düşünürleri “Doğanın kendi içinde kapalı bir sistem meydana getirdiğini savunarak, doğaya ilişkin açıklamanın yine doğanın kendi içinde aranması gerektiğini ileri sürmüşlerdir, dış dünyaya baktıklarında bir çokluk gözlemişler ve çokluğun ancak ve ancak kendisinden çıktığı ya da türediği bir birliğe indirgenebileceği zaman, anlaşılır hale gelebileceğini ve dolayısıyla açıklanabileceğini düşünmüşlerdir.” (Cevizci,2010:37). Bu çalışmada, İlkçağ düşünürlerinden İyonya Okulu’nun varlık felsefesine ilişkin düşüncelerini ve İslamiyet öncesi ilk Türk toplumlarının varlık felsefesine ilişkin düşüncelerini hem benzerlikleri hem de farklılıkları

açısından değerlendireceğiz. İlk olarak, felsefi düşüncüyü açıkça ifade eden ve İyonya Okulu düşünürlerinin varlık anlayışlarını ele alacağız.

2. İYONYA OKULU'NDA VARLIK ANLAYIŞI

Felsefe tarihinin ilk düşünce okulunu oluşturan filozoflar; Thales, Anaximandros, Anaxsimenes'dir. Bu üç filozof her şeyden önce, mitolojik ve dini düşünceden kopuşu ve felsefi düşünceye geçişi simgeler. Bu filozofların amaçlarından bir tanesi de, doğayı anlamak ve sadece bilmek için felsefe yapmaktır. Aynı zamanda felsefe tarihinin ilk materyalist düşünen filozoflarıdır.

“Nedensel bir varlık anlayışı ortaya koyan ve varlığa ilişkin doğru bir açıklamanın maddi, fail, formal ve ereksel olmak üzere, dört ayrı nedeni ortaya koymasını gerektirdiğini belirten Aristoteles'e göre, İyonyalı filozoflar yalnızca maddi neden üzerinde yoğunlaşmışlar ve var olan her şeyin kendisinde türediği arkhe ya da maddi nedeni belirledikleri zaman, varlığı açıklayacaklarını, neyin gerçekten var olduğunu belirleyeceklerini düşünmüşlerdir.” (Cevizci,2010:38).

Çünkü madde ve ruh arasında bir ayırım yapmışlardır. İyonya Okulu neleri bilebileceğimiz hakkında düşünmüştür. Başka bir deyişle, var olanı kavramak için neleri bilebileceklerini ortaya koyup 'arkhe nedir?' sorusuna cevap aramışlardır. "Arkhe" nedir? sorusu Sokrates'ten önceki Yunan filozoflarının ağırlıklı olarak sorduğu bir sorudur. Bu soruyla iç içe geçmiş önemli başka sorularda: varlığın neliği ve var olanın çeşitliliği ile var olanların çeşitliliğinin kaynağıyla ilgili olanları bunların başlıcalarıdır (Bayar Bravo, 2007:3). Bu sorulara cevap arayışı içerisinde İlkçağ düşünürleri, tikelden tümele doğru bir yol izleyerek varlığın özünü bulmaya çalışmışlardır. İlkçağ düşünürlerindeki arkhe arayışı, kuşkusuz mitolojik kökene de dayanıyordu. "Arkhe arayışı ile beraber düzene kavuşmuş olan evrene ya da yaşama yönelik düşünme temelde ilk olarak düşünce temelli farklı uygarlıkların mitolojisinde görülmektedir" (Yosunkaya, 2017:5). Çünkü Mısır, Mezopotamya, Eski Yunan ve hemen hemen her uygarlıkta mitoloji insanların dış dünyayla ilişkilerini açıklayan bir toplumsal gelenek halindedir. İyonya Okulu'nun kurucularının varlık anlayışları sırayla aşağıda anlatılmıştır.

2.1. İlk Düşünür Thales'in Varlık Anlayışı

M.Ö. 6. Yüzyılın yarısına kadar yaşadığı tahmin edilen Thales, İyonya Okulu'nun kurucusu ve felsefe düşünce tarihinin ilk filozofu olarak kabul edilmektedir. "585 yılındaki güneş tutulmasını önceden hesaplayıp haber vermiş" (Gökberk,2005:20) olması nedeniyle Thales'in, matematik ve astronomi alanlarında önemli çalışmalar yaptığının göstergesidir. Bu hesaplamalarında Babillerin astronomisinden faydalanmıştır. Thales aslında, gerçekten neyin var olduğu üzerine düşünmüş ve felsefe bakımından bu düşünce önem arz etmiştir. Cevizci'nin de ifade ettiği gibi:

“Başka bir deyişle, 'neyin gerçekten var olduğu' sorusunu yanıtlamanın yegane yolu, onun göz önünde birlik ile çokluk ya da görünüş ile gerçeklik arasında ki ilişkiyi doyurucu bir biçimde ifade edebilmekten geçti. O, buna göre, gözle görünen bireysel varlıkların ve değişmelerin oluşturduğu kaosun, çokluğu gerisinde akılla anlaşılabilir kalıcı ve sürekli bir gerçekliğin var olduğuna inanmıştı. Thales, çokluğun kendisinden türediği, çeşitliliğin gerisindeki bu birliğin 'Su' olduğunu öne sürmekteydi.” (Cevizci,2010:39).

Thales; varlığı anlamlandırmak ve içerisinde yaşadığı dünyayı anlamak için sorulan "arkhe nedir" sorusuna, cevap olarak, suyu vermiştir. Thales'e göre su, evrenin ana maddesidir, felsefesinin özüdür. Ve su, sonsuz bir okyanusta yüzer. Bu arkhe anlayışında ise, mitolojinin izlerine rastlıyoruz çünkü Yunan mitolojisinde okyanus, tanrıların ve varlıkların babası olarak kabul ediliyor. Thales de suya tanrısallık atfetmiştir. Her şeyin ana maddesi olan su, varlığın ilk nedeni, meydana gelmemiş ve yok olmayacak olan varlık, kalıcı özelliğine sahip olan bir madde, arkhedir. Suyun her şeyin temeli olmasını ve suyu ana madde olarak kabul etmesi de, su kenarında yaşamasıyla bağlantılı olabilir. Bir diğer önemli özelliği ise, ana maddenin değişebilir olduğunu ve bunu kendiliğine yapabildiğini, farklı biçimlere girebilen bir yaratıcı madde olarak tanımlıyor. Her şeyin tanrılarla dolu olduğunu iddia eden Thales'in bu varlık düşüncesi ise, ana maddenin canlı, tanrısal bir güce sahip olduğunu belirtir. Bu sonuçlara deneylerle ve bu deneyleri düşünce ile işlemeye başlaması felsefenin ilk düşünürü hatta 'felsefenin babası' olarak nitelendirilmesinde önemli rol oynamıştır. İlk düşünür olması onun varlık felsefesi hakkında düşüncelerini ön plana çıkarmıştır. Ancak Thales'in günümüze kadar ulaşan herhangi

bir yazılı kaynağı yoktur. Su'yu arkhe olarak tanımlaması ve varlığın nedeni olarak düşünmesi bize İslamiyet öncesi Türk düşüncesiyle benzer bir yanının olduğu gösteriyor.

2.2. Anaximandros'un Varlık Anlayışı

Thales'ten sonra varlık felsefesiyle uğraşan bir diğer düşünür Anaximandros, arkhe nedir? varlığın özü ve ana maddesi nedir? sorularına, sonsuz ve tükenmez olan, ilk madde "Apeiron" olarak cevap vermiştir. İlk defa maddenin sonsuz ve sınırsız olduğunu belirlemiştir. Varlığın ilk ana maddesinin sonsuz ve sınırsız olmasını belirlemesinin yanı sıra, ilk maddenin yalnızca sonsuz olmadığını aynı zamanda bu maddenin sonlu olduğunu da açıklamıştır. Çünkü bu madde belirli ve sonlu bir şey ve karşıt maddelerle sınırlandırılmıştır. Bu karşıt maddeler ise, soğuk-sıcak, katı-sıvı gibi maddelerdir. Her maddenin doğada mutlak bir karşıtlığı olduğunu savunur. Bu belirli olan ve her belirli maddenin sınırlı ve sonlu olarak var olduklarını ifade etmiştir. Varlık felsefesinin özü olan Apeiron'u,

"Apeiron'dan önce sıcak ile soğuk olmuştur. Sıcak, başlangıçta soğuk ve karanlık olanı (biçimlenmekte olan yeri) bir alev küresi olarak bir kabuk gibi sarmıştı. Soğuk'tan iki karşıt: katı ile sıvı doğmuştur. Sıvı'dan, yeri çevreleyen alev küresinin sıcaklığı yüzünden, buğular yükselip alev küresini halkalara, ateş dolu olan hava tekerleklerine bölmüşlerdir. Bu tekerlekler de birtakım deliklerinde -güneş, ay-alev saçarlar. Böyle hava (buğu) ile ateşin birleşmesinde gök meydana gelmiştir. Yer, Thales'in düşündüğü gibi, düz tepsi biçiminde değil, bir silindir, yuvarlak bir sütun biçimindedir ve boşlukta serbest olarak durur; gökte yerin etrafında döner. Yer ilk önce denizle kaplı idi, yeryüzünde ilk meydana gelen canlılar da, su da yaşayan, balık gibi yaratıklardı." (Gökberk,2005:21-22)

şekliyle açıklamıştır. Anaximandros, insanların balığa benzeyen bu canlılardan var olduğunu düşünmüştür. Anaximandros'un varlık felsefesi düşüncesine ilişkin bu açıklamalardan açık bir şekilde görüyoruz ki, doğada olan olayları yalın bir ilkeye bağlamıştır ve evrenin var oluşunu karşıtlık ilkesiyle meydana geldiğini öne sürmüştür. Anaximandros (M.Ö 610-546), "Hiçbir şey yazmayan, yazılı bir şey bırakmayan Thales'ten farklı olarak; varlıkla ilgili düşünce ya da felsefi spekülasyonlarını kağıda dökmüş ve bundan sonra bütün doğa filozoflarında bir örneğine rastlayacağımız Peri Physis (Doğa Üstüne) adlı denemenin günümüze doğallıkla erişmemiş ilk örneğini vermiştir." (Cevizci,2010:40). İlk yazılı geleneği başlatan aynı zamanda düz bir taban üzerine yerleştirdiği dik çubuğun, günün çeşitli saatlerinde oluşturduğu gölgelerin yerlerine ve uzunluklarına bakarak ilk Güneş Saati'ni bulan düşünürdür. Geliştirdiği evrim kuramına göre, tüm canlı ve insanların yaşamının deniz ve sularda başladığını, yeryüzüne daha sonradan çıkmış olduklarını ortaya koyar. "Bir harita hazırlayan ilk insan olduğu söylenir. Dünyanın bir silindir biçiminde olduğunu ileri sürmüştür. Çeşitli kişilerin bildirdiğine göre, Güneş'in Dünya kadar büyük, Dünya'nın yirmi yedi ya da yirmi sekiz katı olduğunu söylemiştir." (Russell, 2001:57). Varlık anlayışında evreninin nasıl meydana geldiğini, insanların su kökenine dayanan balığa benzeyen varlıktan ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bütün bu düşüncelerinin sonucunda dünyanın var olmasına yol açan maddenin öncesiz ve sonrasız bir hareket olduğunu öne sürmüştür. Yaptığı gözlem ve deneyler de bilimsel ve akılcı yönünü ortaya koymuştur.

2.3. İyonya Okulu'nun Üçüncü Düşünürü Anaximenes'in Varlık Anlayışı

M.Ö 585-525 yılları arasında yaşadığı düşünülen, İyonya Okulu'nun son düşünürü olan Anaximenes'in hayatıyla ilgili pek fazla bilgi günümüze ulaşamamıştır. Thales ve Anaksimandros gibi astronomi ve varlık felsefesi ile uğraştığı bilinmektedir. Evrenin ana maddesi (arkhe problemine) o, hava demiştir.

"O, ilk madde olarak havayı seçerken hiç kuşku yok ki sadece çokluğun veya görünüşün gerisindeki birlik ya da gerçeklikle aynı zamanda birlikten çokluğa geçiş veya daha genel olarak evrendeki değişme olgusuyla ilgilenmekteydi. Buna göre onun felsefe alanında gerçekleştirdiği en büyük yenilik, birlikten çokluğa geçiş süreci üzerinde, var olan her şeyin havadan nasıl varlığa geldiğini açıklama işinde ilk kez yoğunlaşmış olmasından meydana gelir." (Cevizci,2010:41).

Anaximenes; bu çokluğa geçiş sürecini açıklarken, havadaki yoğunlaşma ve seyrekleşme kavramlarından yararlanmıştır. Havanın seyrekleşmeye başladığı an daha sıcak hale geldiğini ve ateşe dönüştüğünü, bunun aksine de hava yoğunlaşmaya başladığı an daha soğuk olmaya başladığını ve katı bir hale dönüştüğünü düşünmüştür. Bu seyrekleşme ve yoğunlaşma kavramlarıyla açıkladığı birlikten çokluğa gidiş sürecinde,

faydalı olması haricinde, bu kavramlar, bütün niteliksel farklılıkları niceliksel farklılıklara indirgemesinde temsil eder.

“Buna göre, maddenin bütün niteliksel farklılıklarını tek temel madde ya da dayanak olarak havanın değişen sıklaşma ve seyrekleşme dereceleriyle açıklanabileceğini düşünen Anaxsimenes, bir anlamda modern fiziğin temelinde yer alan ‘fiziki fenomenlerin matematiksel denklemlerde ifade edilebildikleri zaman ancak bilimsel olarak açıklanmış olacakları’ kabulünü önelemekteydi.” (Cevizci,2010:42).

Böylelikle öne sürdüğü bu kuramın faydası, yoğunlaşma derecesine dayanarak, farklı maddeleri birbirinden nicel yönden ayırt etmesidir. Bu açıklamayı ilk olarak bu konuda Anaxsimenes öne sürmüştü ve daha sonraki filozoflarda farklı biçimlerde açıklamışlardır.

Evrenin ana maddesinin hava olduğunu söyleyen Anaxsimenes, aynı zamanda ruhun da hava olduğunu öne sürmüştür. Bu düşüncesiyle ruh kavramını felsefeye kazandıran ilk filozof olmuştur. Bu ruhu insanın hayatta kalmasını sağlayan bir şey olarak görüyor ve maddi bir şey olarak kabul ediyor. Hava, sonsuz bir hava denizi olarak evreni kuşatır ve yer de bu hava denizinde düz bir tepsi gibi yüzer (Gökberk,2005:22). Bununla birlikte, Dünya’nın yuvarlak bir masa halinde olduğunu ve bu havanın Dünya’daki her şeyi kapladığını ifade etmiştir. Varlığın temelini birlik ve sonsuzluğa dayandırır ancak bu sonsuz şey, belirli olarak ifade ettiği hava’dır.

Varlık problemini çözmek için buldukları girişimlerde İyonya Okulu’nun düşünürleri, felsefe tarihinde ilk defa varlık probleminin ele alındığını bize göstermiştir. Varlık hakkında sordukları sorulardan yola çıkan Thales, Anaximandros ve Anaxsimenes, bilimsel tartışmalarda bulunmuşlardır. Ancak bu girişimlerinde Mısır ve Mezopotamya büyük bir rol oynamıştır. Yaşadıkları coğrafyayı gözlemleyerek birer ‘arkhe’ öne sürmüşler ve bu ‘arkhe’ ana maddenin varlığının kökenini açıkladığını savunmuşlardır. Anaximandros bu sonsuz ilk maddeye Apeiron, Thales bu maddeye su Anaxsimenes de hava demiştir. Mısır ve Mezopotamya’dan aldıkları fikirler doğrultusunda astronomi alanında tahminlerde bulunmuşlardır. Bu bilimsel fikirleri sistematik hale getirip, diğer düşünürlere öncü olmuşlardır. Böylece yukarıda söz ettiğimiz sorunları başlangıçta belirsiz bir tasarımdan, sonlara doğru bir doğa bilimi ve varlık problemi çözümüne kadar ilerletmişlerdir.

3. İLK TÜRK TOPLUMLARINDA VARLIK ANLAYIŞI

Türklerin kendi adları ile tarih sahnesine çıkışları, bilindiği gibi, Milattan sonra 6. yüzyıl ortalarına rastlar (Tekin, 2017:9). Türkler çoğunlukla göçebe bir yaşam sürmüşler ve hayatlarını güvence altına almak ve toplumlarını korumak için savaşçı bir kimliğe sahip olmuşlardır. İlk Türk toplumları farklı coğrafyalara göç etmişler ve her göç ettikleri coğrafyadaki toplumların kültür, gelenek ve görenekleriyle etkileşim içinde olmuşlardır. İlk Türk toplumlarının yazılı kaynakları çok fazla günümüze ulaşmamıştır, bunun sebeplerinden bazıları ise Bıçak şu şekilde ifade etmektedir,

“Türklerin coğrafi açıdan çok geniş bir alana yayılmış olmasıdır. Türkler yayılma alanlarında, dünya tarihinin dev medeniyetleriyle yoğun bir ilişki içinde olmuşlardır. Kültürel alışverişte bulunduğu medeniyetlerin çokluğu nedeniyle bu medeniyetlerin, başta dillerinin öğrenilme imkanının zorluğu olmak üzere, tarihlerini ortaya koyduğu kültürel özelliklerinin ve Türk kültürüyle alışverişlerinin yeterince incelenmemesindedir. Ayrıca Türklerin kendileri hakkında çok az yazılı belge bırakmaları ve onlar hakkında en önemli bilgilerin ilişkiye girdikleri medeniyetlerden gelmesi, en büyük sorunlar arasındadır.” (2009:24).

Ancak Türklerin sözlü kaynakları ve günümüze kadar ulaşan yazılı kaynakları da bize düşünce yapıları ve yaşam tarzlarıyla ilgili bilgiler sunmaktadır. İlk Türk toplumlarında varlık anlayışı, İyonya Okulu’nun düşünürlerinde olduğu gibi belirli bir düşünce çerçevesinde gerçekleşmemiştir. Fakat her toplumda var olan düşünce yapısı gibi, İlk Türk toplumlarında da belirli bir düşünce yapısı vardır. Açık bir şekilde felsefi düşüncelerini belirtmeseler de oldukça değerli mitolojik unsurlar içeren bir kültüre sahiptirler. Mitoloji; bir toplumun inanç sistemi hakkında bilgi vermekle kalmaz, o toplumun yaşayış biçimi, düşünce yapısı hakkında da oldukça önemli bilgiler verir (Özfiliz, 2017:1). Kuşaktan kuşağa aktarım araçlarından birisi olan mitoloji, her toplumun hem sözlü hem de yazılı kaynakları arasında önemli bir yere sahiptir.

“Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, ‘başlangıçtaki’ masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, doğaüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik, yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (söz gelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini anlatır. Demek ki mit, her zaman bir yaratılışın öyküsüdür: bir şeyin nasıl var olmaya başladığını anlatır.” (Eliade, 1993:13).

Çünkü mitoloji İlk insanların yaşanmışlıkları ve bu yaşanmışlıklara yükledikleri kutsallığı anlatır. İyonya Okulu’nun düşünürlerinin de varlık anlayışlarında Yunan’dan gelen mitolojik izlere rastlamıştık. Mitolojiyi; yaratılışın ve nasıl var olmaya başladığımızın öyküsü olarak değerlendirdiğimizde, ilk Türk toplumlarının evren, tanrı, insan ve hayvanlarla ilgili birçok mitolojik kökenli efsaneleri olduğunu görebiliriz. Özellikle gök, yer, ağaç, su ve kurt önemli bazı mitolojik kavramlardır. Türklerin evren tasarımları dikotomik bir yapı üzerine kuruludur. Dikotomi gök ve yer arasındaki ikiliğe de işaret etmektedir. Gök ve göğe ait Güneş, Ay, Yıldız, Samanyolu; yer ve yeryüzüne ait dağ, su, bitki ile ilgili kültler ve inançlar Türk efsanelerinde oldukça fazla yer almaktadır (Emeç, 2019:2). Belirli bir şekilde varlık felsefesi ile ilgili düşüncelerini ifade etmemelerine rağmen günümüze kadar ulaşan yazılı kaynakları veya sözlü kültürlerinde varoluşlarının kökenlerini dayandırdıkları bu evren tasavvurlarında bir düşünce yapısına sahip olduklarını görürüz.

Bu düşünce yapısının en önemli ve ilk eserlerden birisi olan Orhon Kitabeleri’nde evren tasavvuruyla ilgili birçok düşünceye rastlayabiliriz. Üstte mavi gök (yüzü) altta (da) yağız yer yaratıldığında, ikisinin arasında insanoğulları yaratılmış (Tekin, 2017:37). Evrenin iki kat olduğunu (gök ve yer) insanın da iki evren arasında yaratıldığını ifade etmişlerdir. Gök, evren tasavvurunun en önemli unsurudur. Ve yer ile gök hayat ağacı ile birbirine bağlıdır.

“Gök, Dünya’ya paralel, kubbeli bir dairedir. Ayrıca gök çok katlıdır. Kat sayısı 3, 7, 9 ve 17 şeklinde değişmektedir. Göğün merkezinde, Demir Kazık da denilen Kutup Yıldızı bulunur. Kutup Yıldızı hükümdarın sarayı, Büyük Ayı Yıldız Takımı’nın da hükümdarın arabası olduğuna inanılmıştır. Büyük Ayı Yıldız Takımı’nın yıl boyu dönmelerine bağlı olarak mevsimler tanımlanmış ve takvim oluşturulmuştur.” (Bıçak, 2009:36).

şekliyle tasarladıkları evren anlayışlarında İyonya Okulu’nda olduğu gibi astronomi ve doğa gözlemleri etkili olmuştur. Daha sonraları iki kat olan ve birbirine hem karşıt hem de bir birini tamamlayan evren tasavvurunu üç katmanlı olarak düşünmüşlerdir:

“İnsanın kendisinin tanımladığı üç katmanlı (gök-yeraltı-yeryüzü) evren tasarımında ‘tengri, gök, gökyüzü, mavi gök, yukarı dünya’ vb. şekillerde adlandırılan ve ‘yaratıcı, koruyucu ruhların ve tanrıların bulunduğu âlem’ olarak algılanan en üst katman, aynı zamanda onu tasarlayan insan için, gerekli ideal donanımların edinilebileceği birincil kaynaktır.” (Emeç, 2019:3).

Evrenin nasıl meydana geldiğini ve varoluşlarını bu evren inancına göre şekillendirmişlerdir. Ve bu evrenin yaratıcısı olan Tanrı’yı açıklayarak, var olanların nasıl yaratıldığına ilişkin bilgiler öne sürmüşlerdir:

“Güneş, Ay ve yıldızlarla birlikte gökyüzündedir, yani insanların hayvanların dolaştığı yeryüzü ile kuşların uçtuğu havada değildir. Dolayısıyla Gök Tanrı olarak tanımlanan varlık, yağmur, kar, şimşek gibi olaylarla ilgili değildir. Oğuz Kağan’ın taptığı Tanrı, yeryüzünü kuşatan kalık göğü çoktan aşmış, çığrıda (gökyüzü) dolaşan gezegenleri kaplayan yüce bir varlık olarak düşünülmüştür.” (Bıçak, 2009:34-35).

İlk Türk toplumlarında Gök Tanrı, ezeli ve edebi olarak her şeyin yaratıcısı kabul edilmiştir. Bu düşünce Orhon Abideleri’nde açık bir şekilde ifade edilmiş olup *“Yukardaki Türk Tanrısı (ve) Türk kutsal yer”* (Tekin, 2017:41) ifadesi ile Tanrı’nın gökyüzünde olduğunu düşünmüşlerdir. *“Tanrı sana bütün dileklerini verdi.”* (Yusuf Has Hacib, 2018:29) ifadesi ile insanların dileklerini kabul eden; doğayı, Güneş’i, suyu, ateşi, Ay’ı ve yıldızları yaratan en büyük varlık olarak betimlemişlerdir. Kutadgu Bilig’de gök unsuru; *“Gök kaşını çattı, yağ saçar gözü (80), bulut kükredi, vurdu nöbet davulunu, şimşek çaktı, çekti hakanın tuğunu (86)”* (Yusuf Has Hacib, 2018:28-29) ifadeleri ile Tanrı olarak nitelendirilmiş ve yeryüzüne gönderdiği hakana belirli mesajlar vermiştir. Benimsenen gök, Türklerin kutsal kaynağını ve inançlarını büyük ölçüde etkileyen bir unsur olmuştur. Bu evren tasavvurunda Tanrı oldukça büyük bir yere sahiptir. Bu şekilde ilk Türk toplumlarının

gökyüzüne ilişkin bilgi sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, evrenin yaratılışını meydana getiren Gök Tanrı, varoluşun kaynağı olarak düşünülmüştür.

Bir diğer mitolojik unsur olan ağacın, kutsal ve Tanrı'nın bulunduğu gökyüzü ile yeri birleştirdiğine inanılmıştır. Türk kültüründe ağacın önemini Useev şu şekilde ifade etmektedir:

“Tanrıyla iletişim aracı olarak ağaç, şeytan ya da kötü ruhları kovma törenlerinde ağaç, tabiat olaylarını yönlendirme törenlerinde ağaç, güneşin batışını engelleme ya da geciktirme törenlerinde ağaç, rüzgâr estirme ya da durdurma törenlerinde ağaç, Ay tutulmasını engelleme ya da tutulan Ay'ı kurtarma törenlerinde ağaç, yağmur yağdırma törenlerinde ağaç, sağaltma törenlerinde ağaç, defin törenlerinde ağaç, bereketi artırmaya yönelik mevsimlik törenlerde ağaç, şekil değiştirme ya da bitkilerin kökenleri ile ilgili mitlerde ağaç... Ayrıca mezarlara dikilen ağaçlar da ağaca atfedilen değerlerin bir ya da bir kaçının zaman süzgecinden geçerek günümüze kadar ulaşmış olduğunun bir başka işaretidir.” (Useev, 2016:5).

İlk Türk toplumları, yeşil ve uzun ömürlü oluşundan veya yaşadıkları coğrafyanın şartlarından dolayı ağacı kutsamışlardır. Ayrıca Ağaç, yıkılmazlık ve devamlılık, düzenli olarak tekrar ortaya çıkış gibi özellikleriyle hayatın düzeni içinde kutsalın gücü olarak kendisini gösterir. Ağaç bu nitelikleriyle evreni ifade etmek için ortaya çıkmıştır (Cebeci, 2016:63). Bunlara benzer birçok özellikten dolayı Türkler ağaca kutsallık atfetmişlerdir. İlk Türk toplumlarında ağaç; Türklerin yaşadıkları yarı kurak bölgede onlar için oldukça önemli olmuştur, hayatlarının her aşamasında ağaç sembolü bulunmuş ve şuan bazı toplumlarda da bu kültürler devam etmektedir.

İlk Türk toplumlarında doğaüstü niteliklere sahip olduğu düşünülen ve çeşitli görevler yüklenen, mitolojik kökene dayanan bir diğer unsur ise, sudur. Su, her toplumda büyük bir öneme sahiptir. Çünkü yaşamın kaynağıdır. Su, hem ateşin karşıtı hem de tamamlayıcısı olarak düşünülmüştür. Dört temel öğeden (ateş, toprak, su, hava) birisi olan su, ilk Türk toplumlarında, yaşamın kaynağı, insanın varoluşunun kökenidir. Ayrıca yerin ruhunun olduğu gibi suyun da ruhu olduğunu öne sürmüşler ve bunu Orhon Kitabeleri'nde; *“Öylece kazanıp..... (Tanrı) buyurduğu için, ben otuz üç yaşında..... yok idi..... (D35) besleyip doyummuş yiğit hakanına ihanet etti. (Bu hareketi) yukarıdaki Tanrı, (aşağıdaki) kutsal Yer (ve) Su (ruhları ile) amcam Hakanın ruhu tasvip etmedi hiç şüphesiz.”* (Tekin, 2017:69) cümleleri ile yerin ve suyun ruhları olduğunu ifade etmelerinin yanı sıra insanın, canlı ve cansız olan her şeyin, türlerin, bitkilerin hatta taşların bile ruhu olduğunu öne sürmüşlerdir. Bunlardan başka suyun, yaşamın kökeni sayılmasının bir diğer nedeni de Göktürklerin köken efsanelerinden biri olan Türeyiş Destanı'nda su ve Türklerin varoluşunda önemli rol oynayan hayvan figürü olan Kurt'tan dolayıdır.

“Gök-Türk hanedanlığını elinde bulunduran A-shihna (Asena) boyu, Etsin Gölü bataklıkları etrafında çok büyük bir bozguna uğratılır ve bütün boy kılıçtan geçirilir. Sadece 10 yaşındaki bir erkek çocuk, elleri ve ayakları kesilerek, canlı olarak bataklığın içine atılır. Çocuğun dişi bir kurt tarafından kurtarılmış olduğunu duyan askerler onu öldürmek için geri dönerler. Askerlerin geldiğini gören kurt, çocuğu bırakıp kaçar. Efsanede ifade edilmemekle birlikte, çocuk öldürülür. Çocukla cinsel ilişkiye giren kurt hamile kalır ve yöredeki bir dağda bulunan mağarada on çocuk doğurur; Göktürkler de bu çocukların soyundan gelir.” (Bıçak, 2009:40).

Bu efsanede ifade edildiği gibi Türkler bir kurttan türemiş ve varoluşlarının kökenini bu ve bunun gibi efsanelere bağlamışlardır. Bu efsanede, Türklerin yaratılışında su; bataklık olarak ifade edilse de, büyük bir öneme sahiptir. Bunlardan başka suyun evrenin ana kaynaklarından birisi olması aynı zamanda bereketi simgelemesi nedeniyle de her uygarlıkta hayatın kaynağı sayılmış ve mitolojik bir öğe olarak efsanelerde yer almıştır. Göl, deniz, ırmak, su birikintisi yanında yaşayanlar hem suyu kutsal olarak düşünmüşler hem de toplumun büyüklüğünü ve gücünü suya bağlamışlardır. Mitolojik kökenli olan bu efsanelerin birçoğu varoluşlarını anlamlandırma, evreni anlama, içinde yaşadıkları dünyanın nasıl meydana geldiğini açıklamak için kullandıkları birer araçtır.

4. SONUÇ

Sonuç olarak, insanlar varlıklarını anlamlandırmak için öncelikle yaşadıkları coğrafyayı gözlemlemiş ve böylece ortaya varoluşlarını temellendirecek bir madde koymuşlardır. Bazı uygarlıklar bu düşüncelerini yazılı

kaynaklarla, bazıları ise sözlü kaynaklarla gelecek kuşaklara aktarmışlardır. En eski felsefe okullarından birisi ve aynı zamanda ilk felsefe okulu olan İyonya Okulu'nun düşünürleri, evrende var olan çokluğun arkasında her şeyden önce bir birlik olduğunu sorgulayarak dünyayı açıklamaya doğayı gözlemleyerek başlamışlardır. Yine aynı şekilde ilk Türk toplumlarında da, varlık anlayışı tamamen doğayla ilişkilidir. Thales, Anaximandros, Anaxsimenes maddeyi bir arkhe problemi olarak görmüşler ve evrenin varoluşunu açıklamada birer ana madde öne sürmüşlerdir. Thales bu ana maddeye “su”, Anaximandros “aperion”, Anaxsimenes de “hava” demiştir. İlk Türk toplumlarında arkhe problemi açıkça görülme de, onların da kendi varlık düşüncelerini dayandırdıkları unsurlar vardır. Türklere göre bunlardan bazıları yukarıda da bahsedildiği gibi, ‘gök ve yer, ağaç, su, kurt’tur. Bunların haricinde daha birçok mitolojik kökenli efsaneleri bulunmaktadır. İyonya Okulu'nun düşünürü Thales ve ilk Türk toplumlarına baktığımızda her ikisi de varlığın kökenini ‘su’ ile açıklamışlar ve suya kutsallık atfetmişlerdir. Bir diğer yandan Anaximandros’un varlık felsefesi görüşünde sonsuz olan ana maddeyi sonlu olarak da düşünmesidir. Ayrıca her maddenin doğada bir karşıtlığı olduğunu savunmuştur. Örneğin soğuk-sıcak, katı-sıvı gibi maddelerdir. İlk Türk toplumlarında kutsal olarak düşünülen ana kaynak olan su da bir karşıtlık içerir. Türklere göre su, hem ateşin karşıtı hem de tamamlayıcısı olarak düşünülmüştür. Thales, Mısır ve Mezopotamya’dan örnek aldığı astronomi bilgileriyle, 585 yılındaki Güneş tutulmasını önceden hesaplamıştır. İlk yazılı geleneği başlatan Anaximandros ise, düz bir alana yerleştirdiği dik bir çubukla Güneş Saati’ni bulmuş aynı zamanda yeryüzünün haritasını çizen ilk insan olmuştur. Bunlardan başka Dünya’yı katlarına ayırmış olup, bu katların yirmi yedi ya da yirmi sekiz adet olduğunu ileri sürmüştür. Ruh kavramını ilk kez felsefeye kazandıran Anaxsimenes, havanın da ruhu olduğunu savunmuş ve ruhu maddi olarak tasarlamıştır. Bütün bunları düşündüğümüzde bir diğer yandan, ilk Türk toplumlarında da astronomi bilgisinin var olduğunu, kutsallık atfettikleri Gök’ü kat sayılarına ayırmalarından anlaşılabilir. Bu kat sayıları ise 3, 7, 9 ve 17 arasında değişmektedir. Ve göğün merkezinde Demir Kazık olarak adlandırılan Kutup Yıldızı vardır. Bu yıldız; hükümdarın sarayı, Büyük Ayı Yıldızı ise hükümdarın arabası olarak tanımlanmıştır. Büyük Ayı Yıldızı’nın yıl boyu dönmelerinin sonucunda mevsimler meydana gelmiş ve takvim oluşturulmuştur. Bu durumda gökyüzünü gözlemlediklerini açıkça görmekteyiz. Bu anlayışları ise Anaximandros ile benzerlik göstermektedir. Çünkü Anaximandros da Dünya’yı katlarına ayırmıştır. Bunlardan başka, Göktürklerin türeyiş efsanelerinde yer alan bataklık ve insanların varlığının kurttan gelmesi ile Anaximandros’un, insan varlığının bir hayvan figürü olan suda yaşayan balığa benzer varlıktan meydana gelmesi arasında bir benzerlik vardır. Çünkü her ikisi de, insanların varlığının hayvandan türediğini öne sürmektedir. Bütün bunları göz önünde bulundurduğumuzda, aralarında varlık anlayışları ve evren tasavvurlarının benzerlik içerdiğini görürüz. Ancak, ilk Türk toplumları bu anlayışlarını bir felsefi sistem içerisinde belirtmemişlerdir. İyonya Okulu ise, ilk felsefenin başladığı yer olarak bilinmektedir.

Bu çalışma, felsefenin başlangıcı olduğu düşünülen İyonya Okulu'nun varlık anlayışlarını ve mitolojik efsaneler bakımından değerli birikimlere sahip olan İlk Türk toplumlarının varlık anlayışlarını açıklamak için yapılmıştır. Her iki toplumun da varlık anlayışları üzerinde geniş bir şekilde çalışılabilmesi için, toplumların sahip oldukları mitolojik efsanelerin, masalların, geleneklerin, kültürlerin ve yazılı kaynaklarının incelenmesi gerekmektedir. Çalışmanın bundan sonraki çalışmalara destek olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

BIÇAK, A. (2009). *Türk Düşüncesi I Kökenler*. İstanbul: Dergah Yayınları.

BRAVO BAYAR, I. (2007). Antik Çağda Varlık ve Bilgi Problemi Üstüne. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 48-58,

CEBECİ, İ. (2016). *Bozkır Toplumlarında Yaratılış ve Tabiat Olaylarına İnanış (Uygur Dönemi Sonuna Kadar)*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

CEVİZCİ, A. (2010). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.

ELIADE, M. (1993). *Mitlerin Özellikleri*. Çev. Sema Rifat, İstanbul: Simavi Yayınları.

EMEÇ, G. (2019). Uygur Türklerinde Gök ve Gök Cisimleriyle İlgili Efsanelerin İncelenmesi. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 13, 87-100.

GÖKBERK, M. (2005). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

- HAS YUSUF HACİB (2018). *Kutadgu Bilig*. Haz: Ayşegül ÇAKAN, İstanbul: Kültür Yayınları.
- ÖZFİLİZ, T. (2017). *Türk Mitolojisinde Hayat Ağacı Sembolizmi*. Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Antalya.
- RUSSELL, B. (2001). *Batı Felsefesi Tarihi*. Çev. Erol ESENÇAY, İzmir: İlya Yayınevi.
- TEKİN, T. (2017). *Orhon Yazıtları*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- USEEV, N. (2016). Manas Destanı'nda Türk Kelimesi ve Ağaç, Koyun / Koç Kültleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 1611-1626
- YOSUNKAYA, V. (2017). *Varlığın Özünü Temelli Bir Yaklaşım Çerçevesinde İnsan ve Doğa İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.